

Interpretation of Islamic History" (*Journal of World History*, I, 39-62) adlı makale, özellikle Sünnî kurumlarının tarih içindeki rolünü belirtmesi açısından önemli bir çalışmadır. Aynı yıl çıkan "The Social Significance of the Shu'ubiyya" (*Studia Orientalia Ioanni Pedersen* [Copenhagen], s. 105-114) başlıklı makalesinde İslâmî ahlâk ve Sâsânî geleneği arasındaki farklılıkları ele almıştır. Gibb 1955'te iki önemli makale daha yayımladı. Bunların ilki olan "The Evolution of Government in Early Islam" (*Studia Islamica*, IV, 5-17) İslâm'ın getirdiği yeni tip sosyal düzeni inceler. "The Fiscal Rescript of Umar II" (*Arabica*, II, 1-16) adını taşıyan ikinci makale İslâm'ın idarî ve ekonomik tarihine ait bir çalışmadır. Gibb, 1958'de yayımlanan "Arab-Byzantine Relations under the Umayyad Caliphate" (*Dumbarton Oaks Papers*, XII, 219-233) başlıklı makalesiyle de benzer konuları incelemiş ve Araplar'ın idarî ve malî yapı itibarıyla Sâsânîler'in mirasçısı olduklarını ileri sürmüştür. Gibb'in ölümünden sonra yayımlanan *The Life of Saladin* (London 1973) adlı kitabı da orijinal Arap kaynaklarına dayalı ciddi bir eserdir.

C) Modern İslâm Çalışmaları. Gibb'in 1947'de Chicago'da yayımlanan *Modern Trends in Islam* adlı eseri büyük ilgi uyandırdı ve birçok dile tercüme edildi. İslâm dünyasında XX. yüzyılda görülen düşünce akımlarını ve siyasî hareketleri akademik bir üslûpla tahlil eden eser günümüzde de okunmakta ve kaynak olarak kullanılmaktadır. Gibb bu kitabındaki bazı görüşlerini, 1951'de yazdığı "La réaction contre la culture occidentale dans le proche orient" (*Cahiers de l'orient contemporain*, XXXIII, 1-10) adlı makalesinde tekrar ele alarak müslümanların tepkilerinin daha çok ahlâkî ve dinî alanlarda yoğunlaştığını savundu. II. Dünya Savaşı sonrasında Harold Boven'la birlikte yayımladıkları *Islamic Society and the West* (I-II, Oxford 1950-1957), birkaç cilt devam edecek bir projenin ilk bölümü idi; ancak proje tamamlanamadı. Kitapta yer alan müstakil makaleler, XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Arap vilâyetlerindeki sosyal kurumlarının ve bunlar üzerindeki Batı tesirlerinin bir değerlendirmesidir.

Gibb'in makalelerinin birçoğu, S. J. Shaw ve W. R. Polk tarafından bir cilt halinde tekrar yayımlanmış (*Studies on the Civilization of Islam*, Boston-London 1962), daha sonra da Arapça'ya tercü-

me edilmiştir (*Dirâsât fî ḥaḍâretî'l-İslâm*, Beyrut 1964).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Makdisi, "Biographical Notice", *Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A. R. Gibb* (ed. G. Makdisi), Leiden 1965, s. XV-XVII; a.m.f., "Sir Hamilton Alexander Roskeen Gibb", *JAOS*, sy. 93 (1973), s. 429-431; G. Levi Della Vida, "Letter of Dedication", *Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A. R. Gibb* (ed. G. Makdisi), Leiden 1965, s. XI-XIV; S. J. Shaw, "Bibliography of Hamilton A. R. Gibb", a.e., s. 2-20; A. H. Hourani, "H. A. R. Gibb: The Vocation of an Orientalist", *Europe and the Middle East*, London 1980, s. 104-134; a.m.f., "Gibb, Sir Hamilton Alexander Roskeen (1895-1971)", *The Dictionary of National Biography*, Oxford 1971-80, s. 336-337; Ziyaul-Hasan Faruqi, "Sir Hamilton Alexander Roskeen Gibb", *Orientalism, Islam and Islamists* (nşr. Asaf Husain v.dğr.), Vermont 1984, s. 177-189; Bedevi, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, II, 105-107; E. Kérouie, *England and the Middle East*, London 1987, s. 1-9; A. K. S. Lambton, "Sir Hamilton Alexander Roskeen Gibb", *BSOAS*, XXXV (1972), s. 338-345; Muhsin Mahdi, "In Memoriam", *MESA Bulletin*, VI/1 (1972), s. 88; a.m.f., "Orientalism and the Study of Islamic Philosophy", *Journal of Islamic Studies*, sy. 1, Oxford 1990, s. 73-98.

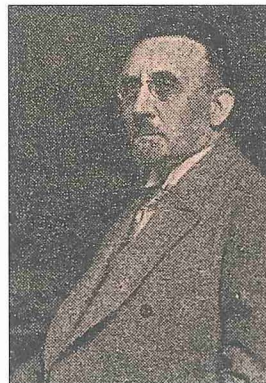
JACOB M. LANDAU

GIESE, Wilhelm Friedrich Carl

(1870-1944)

Alman Türkologu
ve Osmanlı tarihçisi.

Bugün Polonya sınırları içinde bulunan Pomeranya'daki Stargard'da doğdu. Greifswald Üniversitesi'nde ilâhiyat ve Doğu dilleri okuyarak W. Ahlwardt'ın yanında eski Arap şiiri üzerine doktora yaptı (1894). Daha sonra Strassburg'da T. Nöldeke ile birlikte çalışırken 1899'da Georg Jakob'un teşvikiyle Türkoloji'ye yöneldi ve bu tarihten 1905'e kadar İstanbul'daki Alman Lisesi'nde başöğretmenlik yaptı. Bu yıllarda fırsat bulduca Anadolu'yu gezdi; özellikle Konya Valisi Ferid Paşa'nın yardımlarıyla bölge-

Wilhelm
Friedrich
Carl Giese

nin çeşitli köylerinde ve yörükler arasında ağız araştırmaları yaparak türkû sözleri, hikâyeler derledi. Ülkesine dönüşünde bir süre Greifswald'da lise öğretmenliğinde bulunduktan sonra üniversiteye geçerek doçent oldu. 1907'de Berlin'deki Seminar für orientalische Sprachen'de Karl Foy'un yerine Türk dili profesörlüğüne getirildi. Bu arada, Konya yöresindeki yörüklerden yaptığı derlemeleri içeren *Erzählungen und Lieder aus dem Vilâyet Qonjah* adlı kitabı yayımlandı (Halle-New York 1907). 1914-1915 yıllarında yüzbaşı rütbesiyle orduya görev aldı. 1915'te davet edildiği Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde Ural-Alтай dilleri profesörlüğü yaptı; Osmanlıca, Türk lehçeleri, Yakut Türkçesi gibi konularda verdiği konferanslar ve *Türk Yurdu* dergisindeki yazılarıyla kendini tanıttı. Giese, gerek Alman Lisesi'nde gerekse İstanbul Dârülfünununda görevli olduğu yıllarda daha çok Osmanlı edebiyatının son safhası ve halk edebiyatıyla ilgilenmiş, özellikle şiirlerinde halk dilini kullanan Mehmed Emin'den (Yurdakul) çok etkilenecek birçok şiirini Almanca'ya çevirip orijinal metinleriyle birlikte yayımlamak suretiyle onu Avrupa'ya tanıtmıştır. Aynı şekilde Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) *İffet* adlı romanından yaptığı seçme tercümeleriyle onun da Batı'da tanınmasını sağlamıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'den ayrılan Giese 1920'de davet edildiği Breslau Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. Burada, en eski Osmanlı tarih kaynakları üzerinde karşılaştırmalı bir çalışma olan "Die ältesten osmanischen Geschichtsquellen" (*Festschrift C. F. Lehmann-Haupt*, 1921, s. 28-35) adlı makalesini yayımlayarak Jorga ve Gibbons gibi çağdaş tarihçileri Osmanlı kaynaklarını incelemekten ön yargılı sonuçlara vardıkları için tenkit etti. Bundan sonra edebiyatı bırakarak çalışmalarını daha çok Osmanlı tarih kaynakları üzerinde yoğunlaştırdı ve yazarları bilinmeyen (anonim) on üç el yazması tarih metnini karşılaştırmalı olarak yayımlayıp en önemli eseri olan *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân*'ı meydana getirdi (*Die altosmanischen anonymen Chroniken in Text und Übersetzung, Teil I: Text und Variantenverzeichnis*, Breslau 1922, Teil II [Almanca'sı] Leipzig 1925; Latin harfleriyle Türkçe neşri: Nihat Azamat, İstanbul 1992). Daha sonra da "Das Problem der Entstehung des osmanischen Reiches" (*Zeitschrift für Semitistik*, 2 [1924], s. 246-271;

Türkçe trc.: *Türkiyat Mecmuası*, I [1925], s. 151-171) adlı makalesiyle bu konudaki fikirlerini geliştirerek kuruluş devriyle ilgili kaynakları ve çeşitli meseleleri aydınlatmaya devam etti. Bu arada, aynı üniversitede semitistik profesörü olan Carl Brockelmann ve Türkolog Wilhelm Bang ile birlikte önemli çalışmalar yaptı ve Orhun âbidelerinden Kültigin Anıtı'nın çözülmesine katkıda bulundu. 1929'da en önemli eserlerinden *Die altosmanische Chronik des Âşikpaşazâde*'yi yayımladı (Leipzig). 1936 yılına kadar Breslau Üniversitesi'nde görev yapan Giese, Türkiye'den Türkoloji okumaya gelen çok sayıda öğrenciyi de yetiştirmiştir.

1934'te davet edildiği II. Türk Dil Kurultayı'nda o zaman gündemde olan Türkçe'nin özleştirilmesi tartışmalarına katıldı ve "dillerin tipolojik tasnifi" konusundaki teorisiyle konuya önemli bir katkı sağladı; 1936'da toplanan III. Türk Dili Kurultayı'nda da bulundu. Aynı yıl yerine H. W. Duda'yı bırakarak emekliye ayrıldı, ilmi çalışmalarını ise 1940 yılında felç oluncaya kadar devam ettirdi. Ömrünün son dört yılını yatakta geçirdi ve 19 Ekim 1944'te Berlin yakınlarındaki Eichwalde'de bulunan evinde öldü. Meslektaşları ve yetiştirdiği öğrenciler, *Die Welt des Islams*'ın 1941 yılı sayısını *Festschrift Friedrich Giese* adı altında müstakil bir cilt olarak ona armağan ettiler.

Türk dili ve tarihi üzerine yaptığı çalışmalar ve geliştirdiği düşüncelerle ün kazanan Giese özellikle Osmanlı kaynaklarını büyük bir titizlikle inceledi ve bunları ilim dünyasına tanıtarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş şartlarıyla ilgili tartışmalara önemli yenilikler getirdi, bu konuda Batı'daki ön yargılara karşı çıktı. Osmanlı Devleti'nin göçebe veya Bizans kültürüne dayandığı yolundaki görüşleri şiddetle reddedip Selçuklu mirasında mevcut olan İslâm-Türk kültürünü ve devlet geleneğini gözler önüne serdi. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân* Türk araştırmacılarına da ışık tuttu ve meselâ M. Fuad Köprülü çalışmalarında bundan ve Giese'nin diğer eserlerinden bazı özgün fikirlerini eleştirmekle birlikte geniş ölçüde faydalandı.

Giese'nin diğer bazı yayınları şunlardır: "Die Volksszenen aus Hüsên Rahmî's Roman 'Iffet'" (*Orientalische Studien* [1906], s. 1081-1091; *Der übereifrige Xodscha Nedim*, Türkische Bibliothek, 8, Berlin 1907); "Neue Gedichte von Mehmet Emin Bej"

(*MSOS*, 13 [1910], s. 1-51); "Das Seniorat im osmanischen herrscherhaus" (*MOG*, II [1920], s. 248-256); "Die ältesten osmanischen Geschichtsquellen" (*Janus*, I [1921], s. 28-35); "Zum literarischen Problem der frühosmanischen Chroniken" (*OLZ*, 29 [1926], s. 850-854); "Zum Wortschatz der altosmanischen anonymen Chroniken Tewarîh-i al-'Osman" (*Ungarische Jahrbücher*, 8 [1928], s. 266-268); "Die geschichtlichen Grundlagen für die Stellung der christlichen Untertanen im osmanischen Reich" (*Der Islam*, XIX [1931], s. 264-277); Zum "Âşikpaşazâde-Problem" (*OLZ*, 35 [1932], s. 7-17); "Die Osmanisch türkischen Urkunden im Archive des Rektoren palastes in Dubrovnik (Ragusa)" (*Festschrift für Georg Jacob zum 70. Geburtstag* [Leipzig 1932], s. 41-56); "Die Reinigung und Erneuer der türkischen Sprache" (*Forschungen u. Fortschritte*, 10 [1934], s. 407); "Die verschiedenen Textrezensionen des 'Âşikpaşazâde bei seinen Nachfolgern und Ausschreibern. Ein literargeschichtlicher Beitrag zur frühosmanischen Geschichtschreibung" (*Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften*, 1936). Bunlardan başka *Encyclopaedia of Islam*'da da bazı maddeleri çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Necîb el-Akîkî, *el-Müstesrikün*, Kahire 1980, II, 431; Gottnard Jäschke, "Friedrich Giese", *ZDMG*, sy. 99 (1950), s. 7-10; "Türkolog Friedrich Giese", *Türk Dili Belleten*, II. Seri, sy. 9-10, Ankara 1941, s. 53-56; "Giese, Wilhelm Friedrich Carl", *TA*, XVII, 349-350; "Giese, Wilhelm Friedrich Carl", *TDEA*, III, 339-340.

KEMAL KAHRAMAN

GIGANOV, Iosif Ivanoviç

(ö. 1800)

Tatar lehçesine dair araştırmalarıyla ünlü Rus Türkologu.

Tobolsk Halk Okulu'nda Tatarca öğretmeni bir misyoner olup Tatar lehçesi üzerinde ilmi çalışmaları başlatan ilk araştırmacıdır. Türkoloji tarihinde *Grammatika tatarskogo yazika* (*Tatar dilinin grameri*) adlı eseriyle Avrupa'da ortaya konulan ilk Tatarca gramerin müellifi olarak ün kazanmıştır. 1798'de son şeklini alan ve Giganov'un ölümünden sonra yayımlanan (Sanktpeterburg 1801) bu eserin, Türk dili gramer araştırmalarının gelişmesinde olduğu kadar Tatar lehçesinin öğretilmesi konusunda da rol oynadığı kabul edilmektedir. Eser aynı zamanda Tatarca kelimelerle yer yer Kirgizce ve Osmanlıca kelimeler arasında

kurduğu münasebet bakımından da Türk lehçelerinin karşılaştırmalı incelenmesine doğru atılmış bir ilk adımdır. Bu gramer kitabı, içinde ek olarak *Slova korenne nujneyšie ksvedenie dlya obučeniya tatarskomu yaziku* (*Tatar dilini öğrenmek için bilinmesi gereken temel kelimeler*) adıyla yer alan Tatarca-Rusça sözlük ve daha sonra yayımlanan Rusça-Tatarca sözlükle birlikte (*Slovar'rosoysko-tatarskiy*, S.-Peterburg 1804) Tobol Tatar lehçesinin öğretimi hususunda sağlam bir temel teşkil eder.

Lazar' Budagov, Türk-Tatar lehçeleri üzerine hazırladığı karşılaştırmalı sözlükte (*Sraunitel'niy slovar' turetsko-tatarskiy nareçiy*, S.-Peterburg 1869-1871), F. Wilhelm Radloff da âbidevi Türk lehçeleri sözlüğünde (*Opit' slovary tyurkskiy' nareçiy / Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, Sanktpeterburg 1888-1911) Giganov'un eserlerini ana kaynak olarak kullanmışlar, son defa da Dilara G. Tumaseva Sibirya Tatar diyalektleri sözlüğünde (*Slovar' dialektov sibirskiy Tatar*, Kazan 1992) bu eserlerden faydalanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

N. A. Baskakov, *Vvedenie v izučenie tyurkskiy yazikov*, Moskva 1962, s. 44; A. N. Kononov, *Istoriya izučeniya tyurkskiy yazikov v Rossii. Dooktyabr'skiy period*, Leningrad 1982, s. 259-261; a.mlf., *Biobibliografičeskij slovar' oteçestvenniy tyurkologov. Dooktyabr'skiy period*, Moskva 1989, s. 74-75; "Giganov, Iosif", *TA*, XVII, 351.

HASAN EREN

GİLÂN

(گیلان)

İran'da bir bölge ve eyalet.

Arapça kaynaklarda Cîl veya Cîlân, Türkçe'de Geylân, Avesta'da Vârenâ şeklinde geçen Gîlân, Antikçağ'da Gil adı verilen İranlı bir kabilenin oturduğu yeri. Ortaçağ'da Gîlân'ın sınırları güneydoğuda Çâlûs'a, doğuda Çâbüker'e ve kuzeydoğuda bazan Gîlân'ın bir parçası sayılan Tâlis'e kadar uzanıyordu. Sefîd-rûd nehri bölgeyi Biyepes (nehrin ötesi) ve Biyepiş (nehrin berisi) olarak ikiye ayırır. Bugün büyük bir kısmı İran'ın idarî bir bölgesi (ustân) olan Gîlân'ın doğusunda Mâzenderan, batısında Doğu Azerbaycan eyaletleri, kuzeyinde Hazar denizi ve Azerbaycan Cumhuriyeti, güneyinde Zencan eyaleti yer almaktadır. Gîlân, İran yaylası ile Hazar denizi arasında yaklaşık 225 km. uzunluğunda ve 25 ile 105 km. arasında değişen geniş-